

Van de schrijfster van *Donderdagskind*

ALISON PICK

Vreemdelingen met
dezelfde droom

Over het boek:

Een indrukwekkende en verbluffende roman die zich afspeelt in 1921 in Palestina, van de schrijver van de voor de Booker Prize genomineerde roman *Donderdagskind*.

Vreemdelingen met dezelfde droom vertelt het verhaal van enkele Joodse pioniers, twee jonge vrouwen en een wat oudere man, die de pogroms in Rusland en Europa ontvluchten en een kibboets stichten op een stuk land dat later de staat Israël zal worden.

Een verhaal waaruit pijnlijk duidelijk wordt hoe de bevolgen nieuwkomers ervoor kozen om het feit te negeren dat hun vallei al door een ander volk werd bewoond. Idealisme slaat al snel om in pragmatisme en de utopische droom wordt verscheurd door menselijke verwickelingen.

Alison Pick scheidt onvergetelijke personages die, achtervolgd door geesten uit het verleden, gebukt gaan onder ondraaglijke geheimen en uiteindelijk ondanks sprankjes liefde en hoop uitgeput raken door tegenslagen en menselijke zwakheid.

Over de auteur:

De Canadese Alison Pick (1975) heeft drie veelgeprezen dichtbundels gepubliceerd. Haar roman *Far to Go* (in het Nederlands verschenen als *Donderdagskind*), werd genomineerd voor de Man Booker Prize, won de Canadian Jewish Award for Fiction, en werd door *The Toronto Star* genoemd als een van de beste tien boeken van het jaar.

In de pers:

‘Verbluffend! Een fascinerend verhaal over het leven in een kibboets begin vorige eeuw, maar op een dieper niveau is dit provocerende fictie die belangrijke vragen aan de orde stelt over idealisme, gelijkheid, corruptie en oorlog.’ Miriam Toews, schrijver van *De familie Troutman*

‘Een prachtig opgezette roman (...) een boek dat je in één adem uitleest en dat je daarna nog heel lang bijblijft.’ *Winnipeg Free Press*

‘Een verhaal dat je blijft bezighouden omdat het allerlei fundamentele morele vragen opwerpt.’ *Quill & Quire*

‘Pick is een geweldig schrijfster.’ *The New York Times Review of Books*

ALISON PICK

Vreemdelingen met dezelfde droom

Vertaald uit het Engels
door Miebeth van Horn

uitgeverij
ORLANDO

Deze uitgave kwam tot stand mede dankzij een vertaalsubsidie van de Canada Council for the Arts.

Canada Council
for the Arts   Conseil des arts
du Canada

© 2017 Alison Pick

Oorspronkelijke uitgave Alfred A. Knopf Canada,
een onderdeel van Penguin Random House

© 2018 Nederlandse vertaling Uitgeverij Orlando bv,
Amsterdam

Vertaald uit het Engels door Miebeth van Horn

© Foto voorzijde omslag Marta Orłowska / Arcangel Images

© Foto auteur Emma-Lee Photography

Vormgeving omslag Bij Barbara

Zetwerk Pre Press Media Groep

ISBN 978 94 92086 64 8

NUR 302

www.uitgeverijorlando.nl

Dit verhaal begint met een leugen.

Ik had zelfmoord gepleegd. Zeiden ze. Ze hebben me met die schande laten betalen. Wanneer mijn nazaten het over me hadden, werd ik niet bij naam genoemd, maar heette ik ‘de zelfmoordenaar’, of soms ‘de eerste zelfmoordenaar’. Een verhaal om te waarschuwen.

Zelfmoord plegen betekende geen graf, geen rouwbeklag. Geen *kadiesja*, geen windselen, geen *sjiva*. Geen laatste troost, zoals er voor mij geen dochterschap of moederschap is geweest, geen groep mensen die de plaats konden innemen van de familie die ik nooit heb gehad. Eenzaam in de dood zoals ik in het leven was geweest.

Indertijd was jezelf doden een zonde. Een zonde die grote schande met zich meebracht. Wat natuurlijk precies was wat ze wilden. Nou ja. Misschien verdiende ik die na alle schade die ik had aangericht.

Dat hele jaar leefden we tegen de dood aangedrongen: ziekte, ongeluk, andere, nog duisterdere zaken. Er was een wapen, waar we ruzie over maakten als de kinderen die we waren: wie hem mocht aanraken, wie de eerste mocht zijn om het oordeel van zijn kogels af te vuren. De eerste keer dat ik het zag, wist ik zo maar dat het het middel zou zijn dat tot mijn dood zou leiden. Wat ik niet had kunnen raden, was het verhaal dat daaraan vooraf zou gaan.

Nu ben ik dood en is dat verhaal het enige dat ik ken.

Ik denk er steeds opnieuw over na, zet vraagtekens achter mijn oordeel, mijn motivatie. En meestal voel ik nu de compassie voor mezelf die ik bij leven niet had. Ik begrijp waarom ik heb gedaan wat ik heb gedaan, en waarom ik soms mijn mond heb gehouden. Ik kan mezelf mijn fouten vergeven.

Het is alleen een schrale troost om de enige te zijn die jou vergeeft; ik zou het fijn vinden als jij me ook begreep.

Wat wil een geest? Verlossing. Haar verhaal vertellen. En jullie zijn degenen die ik heb uitgekozen om het aan te vertellen. Jullie zijn mijn eigen uitverkoren volk.

Nu ik ben losgeknipt van de lineaire tijd kan ik naar believen voor- en achteruitdrijven. In de verre toekomst ligt de gruwelijke bloesem van wat wij hebben geplant. Nu is het jullie bloesem. De toekomst is een chaos die ik liever niet opzoek.

In plaats daarvan ga ik achteruit, zoals geesten graag doen. Ik wil jullie met me meenemen, naar dat eerste jaar toen we slechts leefden voor elk moment, en elk moment bevatte alle tijd, een soort eeuwig heden dat we op den duur als vanzelfsprekend aannamen. Dat eerste jaar, toen de moerassen werden drooggelegd, het land werd klaargemaakt en de velden werden ingezaaid, toen de oogsten eerst mislukten en toen welig tierden. Het jaar waarin er ondanks onze mislukkingen iets groters rondom ons opgroeide. Wat waren we trots. Wat waren we tevreden. Hoe hadden we kunnen weten wat er stond te gebeuren?

Wanneer het verhaal van dat eerste jaar wordt verteld (en dat wordt verteld, in gedichten, liederen en boeken), lezen onze afstammelingen heen over de ziekten, de lange maanden van dreigende hongerdood, de mengeling van Joden en Arabieren op wier ruggen ze stonden. Komt de waarheid in de loop van de tijd aan het licht? In de loop van jullie tijd? Kon ik dat maar zeggen. Maar niemand kent de volle omvang van wat er is gebeurd, wat ons allemaal is overkomen. Ik zou willen dat het er niet toe deed, maar mijn eer staat op het spel.

Ik zou willen dat mijn waarheid overeind stond zodat mijn naam kan worden uitgesproken, zo al niet in de gedempte klanken van de eerbied die aan de stichters wordt betoond, dan toch op zijn minst met respect. Ik heb mijn best gedaan. Ik ben tekortgeschoten. Kan iemand van jullie iets anders beweren?

DEEL EEN

IDA

HOOFDSTUK I

Toen Ida op de nieuwe plek aankwam en de hete zon gebroken zag boven de korst van de berg, en de hemel daarboven van een onmogelijk geteisterd blauw, had ze het gevoel dat ze tot op dat moment dood was geweest. Haar echte leven stond op het punt te beginnen.

Als ze had kunnen voorzien wat er zou komen, had ze misschien een ander gevoel gehad. Maar ik was de enige die dat kon voorzien. En ik kon het haar natuurlijk niet vertellen.

Voor haar uit was een wanordelijke rij kolonisten, *chaloetsiem*, die in de richting van de berg kronkelde.

‘*Smotri*,’ zei iemand in het Russisch.

‘*Was?*’ vroeg iemand anders in het Duits.

‘Hebreeuws spreken,’ hielp een andere chaloets hen herinneren. Dat was de regel, naast gelijkheid, gedeeld bezit en communiaal leven. Het was immers 1921... 5681, corrigeerde Ida zichzelf; ze moest zichzelf dwingen om het Hebreeuwse jaartal te gebruiken, en niet het seculiere. Zij zouden de eerste generatie worden in tweeduizend jaar die hun kinderen zouden opvoeden in de taal die aan de as van de geschiedenis was ontrukkt. En toch was de vloek die de chaloets achter Ida mompelde in het Jiddisj.

De rij ging langzamer; er was verder naar voren iets gaande. Ida bleef staan en iemand botste tegen haar rug. Ze draaide zich om en de man bloosde. Hij zag eruit alsof hij zo van een zionistische wervingsposter was gestapt. De arbeiderspet met klep.

Het wijd zittende witte onderhemd. Hij was gebruind, alsof hij al vele uren had geploeterd onder de genadeloze zon van *Erets Jisraël*.

‘Neem me niet kwalijk,’ zei hij. ‘Ik was aan het dromen.’

Ida haalde haar schouders op.

De man nam haar op, met een half lachje op zijn gladde gezicht. ‘Alle daden van de mens zijn eerst dromen, en aan het eind worden het weer dromen.’

‘Ach, je citeert Herzl,’ zei Ida lachend. ‘Ik heb het gevoel dat ik je nu al ken.’

‘Levi,’ zei hij. ‘En dat doe je.’

Ze raakte haar oor aan.

‘*Sjabbat sjalom*,’ zei hij.

‘Is het vrijdag?’ vroeg ze.

‘Zaterdag,’ zei hij.

En meteen wist Ida dat Levi en zij uit een zelfde soort gezin kwamen: een religieuze vader met een baard en *teflien*. *Tsjolent* op het fornuis zodat hun moeder niet hoefde te koken (te werken) op sjabbat. Maar Ida moest ook denken aan Levi’s moed om er eerlijk voor uit te komen dat hij zich aan de religieuze voorschriften hield. De nieuwe kibboets zou seculier zijn. Een andere regel.

Levi zette zijn pet af en propde die in zijn kontzak. Hij bleek steil chocoladebruin haar te hebben, een kort kapsel dat aan het uitgroeien was en alle kanten op piekte. Zonder zijn pet zag ze dat hij geen man was, maar een jongen. Achttien of negentien. Geen twintig. Hij had groene ogen. Hij tuurde naar haar alsof hij naar iets op zoek was.

‘Je hebt groene ogen,’ zei hij.

Niemand had het ooit over haar ogen, zo verborgen zaten ze achter haar bril. Ida lachte opnieuw.

‘Wat is er zo grappig?’

‘Ik zag net hetzelfde bij jou.’

Levi's gezicht schoot in een brede grijns; ze zag dat er een stukje van een voortand af was.

'We hebben iets gemeen,' zei hij.

'We hebben verschillende dingen gemeen,' zei Ida, en ze beantwoordde zijn glimlach. Daar waren ze, dacht ze, in dit afgelegen land Palestina, ver van thuis en van hun ouders. Ze hadden het leven dat ze kenden verlaten om de Balfour-verklaring en het idee van een moederland voor de Joden in waarheid om te zetten. Ze waren vreemdelingen met dezelfde droom. Ida was een zachtmoedig meisje dat van haar leven nog nooit een idee toegedaan was geweest. Maar het zat zo: het zionisme was niet zomaar een idee. Het was iets wat gebeurde, nu, nu, en nu. Het was iets wat zij kon laten gebeuren.

En na wat haar vader was aangedaan, had ze geen andere keus.

Iemand nieste; een ander zei: 'Gezondheid.' Een klein sliertje wolk veranderde van vorm tegen de weidse blauwe hemel. Het droge land strekte zich oneindig uit, met alleen heel af en toe een krasserige struik of een noodlijdend plukje gras. De lucht rook naar gebakken modder en zweet, en een verdicht soort leegte. De muggen kleefden aaneen in wolken en Levi zwiepte naast haar door de lucht voor zijn gezicht.

'Er is vast een woord voor zo'n massa insecten,' zei ze.

'Een plaag?'

'Straks gaan de koeien nog dood.'

Ze lachten; er waren geen koeien, nog niet, alleen de twee spichtige ezels die het Agentschap hun had gegeven.

'En de eerstgeboren zonen.'

'Er zijn zoveel mannen... ' Ida gebaarde naar de rij voor hen. Daarna wou ze dat ze dat niet had gezegd.

'Vier voor iedere vrouw.'

Maar Levi keek ook alsof hij het verkeerde had gezegd.

'Ik ken niemand,' voegde hij eraan toe met een gebaar naar de chaloetsiem op hun spijkerschoenen en met hun halsdoekje om.

‘Je kent mij,’ zei ze. En ze stak haar hand uit en beroerde zijn schouder.

Ze was verbijsterd door haar reactie op deze jongen. Hij maakte iets in haar los waarvan ze het bestaan niet had gekend.

De zon brandde als een waanzinnige.

‘Wat is het heet,’ zei Ida. Zweet op haar voorhoofd, op haar wangen onder haar bril, in straaltjes tussen haar borsten. Levi rommelde in zijn tas van zeildoek en diepte een geblutste veldfles op.

‘Kijk aan,’ zei hij en stak de fles naar haar uit, een buis gehamerd metaal met bovenop een tuit. Ze bekeek het in zijn hand. Op magische wijze had het de eigenschappen aangenomen van iets wat uitging boven een watervat, van iets van groot symbolisch gewicht.

Ze verstarde, met haar handen tegen haar schouders onder de banden van haar eigen rugzak, zodat Levi wel moest vragen: ‘Wil je wat drinken?’

Er trok een blos over zijn gezicht. Ida wist dat hij haar vroeg of hij haar iets mocht geven, en dat hij tegelijkertijd vroeg of hij iets mocht nemen. Het antwoord kwam uit een onbekende diepte in haar en kwam omhoog als een luchtbel.

‘Ja,’ zei ze.

Hij herhaalde het woord, alsof hij het wilde onderstrepen. ‘Ja.’

Er verstreken een paar lange ogenblikken. Daarop glimlachte hij en het stukje uit zijn voortand haalde een tederheid in haar boven waarvan haar binnenste verwrong. Ze wilde dichterbij hem komen.

Levi hield nog steeds de fles uitgestoken; ze stak haar hand ernaar uit. Het gehamerde tin was niet koel, maar wel koeler dan de lucht. Hun handen raakten elkaar niet, maar allebei lagen ze op de veldfles, met nauwelijks ruimte tussen hun vingertoppen.

Toen Ida dronk, smaakte het water scherp, metalig.

Later dacht ze terug aan dit moment. Ze had niet onbeantwoord naar hem verlangd. Ze had geen wens gedaan voor hem om die vervolgens in vervulling te zien gaan. In plaats daarvan was hij volledig gevormd verschenen en vulde hij een gat in haar waar ze zich totaal niet bewust van was geweest. Tegelijkertijd met het opkomen van haar verlangen was dat verlangen vervuld.

Later zou ze treuren om haar eigen gelukzalige onwetendheid. Ze wist nog niet wat een schade liefde kan aanrichten.

‘Stop,’ riep een stem in het Russisch, de taal die de meesten van hen spraken ondanks het Hebreeuws dat ze zo snel mogelijk probeerden te leren.

‘Wie zegt dat?’ schreeuwde iemand terug.

‘Verderop dreigt gevaar,’ zei iemand anders.

Diverse andere stemmen begonnen ‘Hatikva’ te zingen, maar na de eerste twee, drie regels ebde het gezang weg. Ida duwde haar bril omhoog op haar neus en probeerde al turend te zien wat er gebeurde. Ze kwamen langs de huizen van de Arabische boeren, een dorp met misschien twintig gezinnen. De Arabieren waren hun huizen uit gekomen en stonden naar de rij chaloetsiem te staren die langzaam optrok door het dal. Algauw kwam de rij tot stilstand en stapten twee figuren naar voren. De eerste, de *moektar* van het dorp, droeg een witte djellaba met de traditionele zwart-wit geblokte *keffiyeh* op zijn hoofd. David, de leider van de chaloetsiem, was gekleed in de eenvoudige outfit van een kolonist, een los wit overhemd en een korte broek. De twee mannen stonden tegenover elkaar als koningen op een schaakbord.

Het was een totaal windstille dag, en Ida en Levi, die vrijwel aan het eind van de optocht stonden, konden elk woord verstaan dat er werd gezegd.

‘Salaam.’ David stak zijn hand op. ‘De Hebreeuwse stam is hier om zich in dit dal te vestigen.’

Er volgde een lang ogenblik, waarna de oude Arabier knikte. Het kon instemming zijn geweest, of een uitdaging: Dat zullen we nog weleens zien.

Vanaf de berg Gilboa sloeg een havik een kreet. Het licht veranderde en Ida zag dat de wang van de oude man doorsneden werd door een litteken. Het soort litteken dat alleen kon zijn toegebracht door een mes.

Achter hem waren zijn dorpelingen bijeen gedromd. Ida zag een jonge moeder van omstreeks haar eigen leeftijd, misschien achttien, met een kluitje kinderen dat zich aan haar vastklampte. Ida stond achter in haar eigen groep, maar de vrouw stond op haar tenen, alsof ze speciaal naar Ida keek, alsof ze op haar had gewacht. Haar ogen, die inmiddels op die van Ida gericht waren, waren lichtgroen onder haar *hidjab*. Dezelfde kleur als die van Levi, en min of meer hetzelfde als die van Ida. Er voltrok zich iets tussen de twee vrouwen, een rilling van energie. Ida voelde een tinteling onder aan haar ruggengraat, een koude ademtocht tegen haar nek.

Even overwoog Ida Levi op de vrouw te wijzen, maar iets bracht haar op andere gedachten. Vooraan in de rij hadden de twee leiders hun stem laten dalen en ze bogen voorover naar elkaar toe als twee worstelaars in gevechtshouding. Hun onderhandelingen gingen nog een poosje door. Gaandeweg begonnen de chaloetsiem om Ida heen hun belangstelling te verliezen en onder elkaar te praten.

‘Je kunt een Arabier niet vertrouwen,’ zei de een.

‘We zijn allemaal zonen van Abraham,’ luidde de reactie.

‘Ik ben zelf een dochter van Rebekka,’ zei een meisjesstem verontwaardigd.

‘Hebben jullie dan niet over de aanvallen in Nabi Moesa gehoord,’ vroeg de eerste spreker. Maar ze hadden allemaal over die moordpartij gehoord.

‘Geen haar verschil met de kozakken,’ zei iemand.

‘Er zijn ook Arabieren vermoord,’ zei Levi tegen de groep, maar dat werd genegeerd.

Ida wilde niet aan die moorden denken, ze was hierheen gekomen om daaraan te ontsnappen, en ze begon zich terug te trekken uit de conversatie. Maar net toen ze dat deed, was er een beweging, een opwarrelen van stof. De rij begon weer naar voren te dwalen, gevolgd door de karren met tuiniersspullen, zeildoek, prikkeldraad, watertonnen. Ida keek achterom naar de voorraden. Waar was de voedselvoorraad? Het was midden op de dag. Ze had het warm en had dorst. Ze hadden het allemaal warm en hadden allemaal dorst. Ze dacht aan de clandestiene bijeenkomst achter de bakkerij thuis, de inzamelingsacties, het hele gedoe om hierheen, naar Erets Jisraël, te komen. Had iemand zich wel beziggehouden met de vraag wat ze zouden eten?

Maar goed, ze was hier, en ze vond het niet vanzelfsprekend. Ze had de afgelopen maand in de haven van Jaffa uit haar koffer geleefd, in het pension van Moeder Lobinski. Ze verlangde naar haar moeder, naar de kleine Eva, verlangde ernaar om hun te kunnen vertellen dat ze was aangekomen en recht zou doen aan haar vader. Ze had het gevoel dat ze iets monumentaals meemaakte, maar ze had niemand om dat mee te delen, en dat maakte het kleiner. En nu was er Levi. De persoon met wie ze kon praten.

Ida opende haar mond om hem dat te vertellen, en toen ze inademde kreeg ze een mug binnen. Ze bedekte haar mond in de hoop dat ze geen aandacht zou trekken. Maar hoe meer ze het kuchen probeerde te onderdrukken, hoe harder de geluiden werden die uit haar kwamen.

‘Gaat het wel? Moet ik je op je rug kloppen?’ vroeg Levi.

Ida schudde van nee. Ze stapte de rij uit en probeerde voorovergebogen haar keel vrij te krijgen. Het leek wel of het insect haar hele luchtweg blokkeerde. De gedachte kwam in haar op dat ze misschien wel zou stikken; dat alle geploeter en ontberin-

gen om in Erets Jisraël te komen, alle lange bijeenkomsten van de Jongerenbeweging, het bijeenbrengen van kopeken, het vertrek bij Eva en haar moeder terwijl ze het zo zwaar hadden, alleen maar zouden uitdraaien op haar slappe lichaam dat levenloos ter aarde lag. Maar uiteindelijk kuchte ze het insect uit. Ze ging rechtop staan en veegde de tranen uit haar ooghoeken. Daarna voegde ze zich weer bij de optocht naast Levi, alsof ze daar thuishoorde.

Voor hen uit torende de Gilboa op. Ze zagen de noordkant van de bron waarheen ze op weg waren. Een enkele kinineboom met de zon er brandend achter, die een oppervlakkig poeltje schaduw wierp. Hoe kon ze toen hebben geweten dat kinine de grens zou gaan betekenen tussen leven en dood, tussen geboorte en niet bestaan?

De Joodse gemeenschap had het moeten weten na de pogroms in Kisjijnov in 1903, toen ze beschuldigd werden van het vermoorden van een christelijk kind om zijn bloed te gebruiken om matses van te bakken. Het bloedsprookje had tot gevolg dat honderden Joden uit wraak werden vermoord of verwond. Ze hadden het moeten weten, had Ida's moeder gezegd, na Bialistok in 1906, toen eerst plundersaars en daarna het tsaristische leger zelf hun lichamen vol kogels schoten en hun huizen vernielden. Maar er is een moment wanneer een idee meer wordt dan zichzelf, wanneer de weegschaal doorslaat van de theoretische naar de geleefde ervaring, en dat is iets wat zich in zijn eigen tempo moet voltrekken. Ida was opgegroeid met een grote geestdrift voor het zionisme, zoals een mens geestdrift kan voelen voor een onbereikbaar doel. Juist om die onbereikbaarheid verlang je ernaar, zonder dat je ooit verwacht dat het doel bereikt zal worden. En toen vond er een pogrom in haar eigen stad plaats, in Kiev, en sloeg Erets Jisraël van een idee om in een noodzaak. Iets wat ze moesten doen om als volk te overleven.

Zoals Herzl al lang had gezegd, zouden de Joden pas veilig zijn als ze een plek hadden waar ze in vrede konden leven.

Voor haar vader was het te laat geweest.

‘Het is een nieuw leven,’ had ze hem proberen te zeggen, en hij had geantwoord: ‘Waarom zouden oude mensen een nieuw leven nodig hebben?’

Hij hielp haar eraan herinneren dat de *Masjiach* niet was verschenen, zoals geschreven stond, om hen naar het Heilige Land te leiden.

Dat nam niet weg dat het hem niet beviel zoals de zaken ervoor stonden, om te horen te krijgen waar een Jood mocht wonen, dat hij een vergunning nodig had, dat valse papieren wel verstandig waren, en na Kisjijnov...

Haar vader had een winkel gehad die aan hun huis vastzat. Hij verkocht knopen, naalden en vingerhoedjes, rollen stof, spijkers en schroeven, potten pepermunt, schoenpoets, boenwas, garen en band. Hij had achter de kassa gezeten in de winkel. Het was een vrijdag, eind van de ochtend. Ida nam soms iets te lezen mee om hem gezelschap te houden; ze waren in kameraadschappelijke stilte aan het werk toen ze verderop in de straat een geluid hoorden. Geschreeuw. Een enkele stem, duidelijk hoorbaar, daarna meer stemmen, eerst stuk voor stuk en toen verenigd in een enkele stroom geluid. De ogen van haar vader richtten zich op haar van boven zijn witte baard. Er stond een verbaasde uitdrukking op zijn gezicht, alsof hij zo-even de roep had gehoord van een dier dat in een ander seizoen thuishoorde. Die blik was wat Ida zich herinnerde, die blik van onschuldige verwarring. De andere blikken probeerde ze te vergeten.

Maar als ze nu 's avonds in slaap probeerde te vallen, speelde dat tafereel zich af aan de achterkant van haar ogen. Het geluid was afkomstig geweest van een menigte mensen die de kruideniers plunderden. Het had zijn weg gezocht door de straat; iedereen wist welke de Joodse winkels waren. Ida zag mannen; ze

zag dat ze gedronken hadden. In het midden van de groep zag ze de vader van Katja van school.

Hij was degene die met de knuppel naar de etalage uithaalde. De barsten verspreidden zich over het glas en bleven daar even hangen als een mooi patroon dat in de rijp was geëst. Heel even maar stond de tijd stil. Toen viel ineens de hele wand tegelijkertijd, waarbij het versplinteren van het glas een geluid maakte dat alles vervulde, en de voorkant van het gebouw lag open en bloot als een poppenhuis.

De mannen hielden stukken kartelig hout vast, kapotte stoelen, en eentje een roestige zaag. Even was er een moment dat ze leken halt te houden en de plek waar het glas was geweest nog de herinnering vasthield van de barrière. En daarop vulde het zich met mensen.

Onmiddellijk werd haar vader tegen de grond geslagen. Een kring mannen stond om hem heen en schopten met hun zware schoenen. Katja's vader (Ida kende hem als een vriendelijke, saaie man) had in het midden van de groep gestaan.

'Sterf, varken,' had iemand geschreeuwd.

Eva was godzijdank op school geweest.

Ida zag nog steeds, hoe hard ze ook haar best deed om dat niet te doen, de knuppels stijgen en dalen. Achter de toonbank was een aantal van de minder erge schoften bezig de planken met de zijkant van hun onderarm leeg te schuiven en spullen in opengehouden juten zakken te duwen. Haar moeder had kennelijk het lawaai gehoord; ze kwam uit de achterkamer met haar haren weggestopt onder een sjaaltje met grijze pieken die rond haar gezicht eraan ontsnapten. Ze was bezig geweest de sjabbat-kandelaars te poetsen en hield er in beide handen eentje vast als een stel uitroeptekens. Ze waren van Ida's betovergrootmoeder van moederszijde geweest, en waren door generaties vrouwen doorgegeven, helemaal vanaf de matriarch Sara in de tent van Abraham, stelde Ida zich soms voor.

Achter in de winkel stond een kast met glazen deurtjes waar ze hun *seders*schotel en hun *kiddoesj*beker bewaarden; Ida's moeder was op weg om de gepoetste kandelaars weer op hun plaats te zetten naast de andere erfstukken. Maar Ida ving de blik van haar moeder op; tegelijkertijd zagen ze allebei een man met gouden ringen en een sik die de plank opmerkte. Terwijl hij zich ernaar omdraaide, stak haar moeder Ida de kandelaars toe, en Ida stopte ze in een kartonnen doos met oude lappen die haar vader had gebruikt voor het poetsen van kranen en deurknoppen. Ze duwde de doos met de punt van haar schoen onder de toonbank. Ze keek naar haar moeder die met haar kin naar Ida gebaarde. Even onopgemerkt in de chaos zakte Ida op haar knieën en kroop eveneens onder de toonbank.

Toen alles achter de rug was, waren zij en de kandelaars de enige dingen die gespaard waren gebleven.

Een ander groepje mannen had haar moeder opgemerkt; Ida keek naar hun schoenen terwijl ze om haar heen zwermden. Haar moeder was de winkel binnengekomen door een deurtje dat naar de rest van het huis leidde. Ze werd teruggeduwd door die ingang; Ida hoorde iets dichtslaan. Ze had nooit gevraagd wat er achter die deuren was gebeurd. Maar achteraf wilde haar moeder dat ze naar Erets Jisraël ging. Nu. Zo snel mogelijk. In haar hoofd was de theorie ook in werkelijkheid omgeslagen.

Eva en zij zouden zich zodra het maar kon bij Ida voegen, zei haar moeder. Maar zelfs toen wist Ida dat dat misschien wel nooit zou gebeuren. Ze wist dat zij namens haar familie moest slagen.

Ze dacht aan haar moeder terwijl ze naast Levi liep. Had haar eigen moeder op die manier naast Ida's vader gelopen toen ze elkaar als kind in de synagoge hadden ontmoet? Had haar moeder als tiener gevoeld wat Ida nu voelde? Die duizeligmakende zekerheid dat haar leven op het punt stond te veranderen? Onmogelijk genoeg werd de dag nog warmer en de wolken muggen

werden steeds dichter. Ze probeerde de rand van haar hoed zo te schikken dat hij de insecten uit de buurt hield. Sommige chaloetsiem hadden een net voor hun gezicht hangen en lappen stof rond hun hals tegen de zon. Ida had in haar rugzak alleen een schoon stel ondergoed, een trui die ze overduidelijk nooit nodig zou hebben in deze brandende zon, en de dierbare kandelaars van haar moeder. Ze waren een afscheidscadeau geweest, beladen met liefde en verlammeende verantwoordelijkheid. Eva had met grote ogen staan kijken toen hun moeder ze aan Ida gaf, alsof ze getuige was van de overdracht van een Tora-rol van de ene grote rabbijn aan een andere.

De stoffige aarde maakte plaats voor moerassen, en de stank van modder vulde haar neusgaten. De sandalen van de pioniers zogen vast; elke paar stappen raakte iemand er een helemaal kwijt en moest de optocht halthouden terwijl het schoeisel uit de viezigheid moest worden gevist. Algauw werden de sandalen opgegeven en de chaloetsiem met een lange broek aan trokken de stof tot boven hun knieën. Sommige mannen trokken hun lange broek helemaal uit en zochten hun weg door het moeras met blote benen en in ondergoed. Ida probeerde niet te kijken naar de gebogen achtersten voor haar uit, de billen zichtbaar door de dunne, witkatoenen onderbroeken.

Levi hield zijn broek aan, waar Ida dankbaar voor was.

De mannen porden elkaar.

‘Beter hier dan in dat ijskoude Siberië,’ hoorde ze iemand tegen een ander zeggen.

‘Of Oeganda,’ zei een ander lachend. ‘Niet te geloven toch dat ze ons Oeganda probeerden te geven?’

‘De Turken hebben ons tenminste aan land laten gaan.’

‘Mijn neven en nichten zijn naar Amerika getrokken. Die zeggen dat dat de toekomst is.’

Iemand kuchte. ‘Waar een Jood ook heen gaat, hij is op weg naar het Heilig Land.’

‘Rabbijn Nachman was gewoon een ouwe *chassied.*’

Ida wist dat er geen grotere belediging was onder de Joden van de toekomst.

De helling van de heuvel werd steiler en veranderde weer van moeras in uitgedroogde aarde, met duizend kleine barsten die over haar rug liepen. Opnieuw kwam de rij langzaam tot stilstand: eerst de magere ezels; dan de karren beladen met schoffels en harken, jute, tonnen met zaad, zeisen. Daarna de chaloetsiem zelf.

‘De voet van de berg Gilboa,’ zei Levi met een gebaar naar wat er voor hen lag. ‘De Charodbron.’

Het licht aan de hemel was oogverblindend, geen wolken, geen schaduwen. Een angstaanjagende helderheid, dacht Ida.

‘En nu gaan we het water oplikken,’ antwoordde ze.

Ze had het over de passage in het Bijbelboek Rechters waarin de mannen van Gideon worden uitverkoren aan de hand van een door God voorgeschreven proef.

Terwijl de mensen om haar heen tassen en manden neerzetten, schoenen uittrokken en pijnlijke voeten wreven, zette Ida haar bril af en veegde met de achterkant van haar arm het zweet van haar gezicht. Ze gespte een sandaal los en drukte voorzichtig met een vingertop tegen een blaar die op haar hiel opbolde. De vloeistof bewoog binnenin heen en weer.

Sommige pioniers liepen naar de stroom om te drinken, maar David riep hen na: ‘Wacht.’

Alsof ze een collectief lichaam vormden, alsof dat geweldige doel al was bereikt, draaiden de jonge mensen hun hoofd als één man om. Hun leider klauterde op een van de karren, bovenop een stapel opgevouwen jute. Hij had zwart haar met stijve krulletjes. Ida zag dat hij een heel lichte huid had, en stelde zich voor hoe die zou verbranden, vervellen en weer verbranden. Daar stond hij roerloos, met zijn handen omlaag langs zijn zij, te wachten tot de groep stilviel. Toen ze zich allemaal naar hem

hadden omgedraaid, tilde hij zijn handpalmen naar de hemel op. ‘Vandaag is het *Jom ha aliya ha karka*. De dag van de opgang naar het land.’

David verhief zijn stem niet. Hij sprak op kalme, afgemeten toon. Alsof hij hun gastheer was, alsof de confrontatie met de Arabieren nooit had plaatsgevonden, verwelkomde hij hen met zijn zegen: ‘*Broechiem habaïem*.’

En daarna zei hij: ‘Ik geloof niet dat we Gods uitverkoren volk zijn.’

Achter Ida fluisterde iemand: ‘Ik heb Klatzkin ook gelezen.’

‘Over nationalisme,’ hoorde ze iemand anders antwoorden. ‘Land en taal zijn de cruciale ingrediënten van een nationaal bewustzijn. Zet religie uit je hoofd.’

Maar Ida voelde het godslasterlijke dat in Davids woorden besloten lag, voelde hoe haar lichaam zich ertegen verzette. Wat was een Jood anders dan uitverkoren?

Ze stelde zich voor dat ze Levi naast zich ook voelde verstijven.

‘Ik geloof niet dat we Gods uitverkorenen zijn,’ zei David. ‘Maar wat ik wel geloof, is dat we hierheen geroepen zijn. Het is aan ons om de droom van het zionistische socialisme te laten uitkomen. Wij zijn geroepen om een nieuwe wereld te scheppen op basis van rechtvaardigheid, gelijkheid en handelen.’

Zijn toespraak klonk bijgeschaafd, gerepeteerd; zijn hoofd was onbedekt onder Gods oordeel. Hij raakte de kleine oneffenheid boven aan zijn neus aan.

Ida rekte haar hals. Links van David zat een vrouw op de kar, met bungelende benen. Bruin golvend haar en sproeten; dunne armen en kleine, appelvormige borsten. Er zat een kind op haar schoot, een meisje met zwart haar, jonger dan Eva, maar ze had iets over zich dat Ida aan haar zusje deed denken. Het kind hield een pop vast die niet meer was dan een kussen met twee ogen erop getekend en met een lapje zwarte stof aan de bovenkant

vastgemaakt. Ze fluisterde op de plek waar het oor van de pop zou hebben gezeten en hield hem tegen haar oor om het antwoord te horen. Ze trok een verbaasd gezicht en hield hem toen omhoog zodat de pop het ook in het oor van haar moeder kon fluisteren. Haar moeder glimlachte en legde een vinger tegen haar lippen. Ze zou het geheim van het meisje, en van de pop, niet doorvertellen.

Ida keek om zich heen naar het kale, rotsige landschap en de uitgestrekte hemel. Dat ze in deze leegte een pop had, moest het meisje wel als een wonder voorkomen. Iets zeldzaams en kostbaars op een plek waar ze vrijwel niets hadden.

Met drukke gebaren en een zwiepende hand alsof hij een toverspreuk uitsprak was David aan het oren over de bron van Gideon. Ida vond de bron er maar klein en modderig uitzien. Een groot rotsblok blokkeerde de plek waar hij uit de berg stroomde. Maar David haalde een kromgetrokken, verformfaaid in leer gebonden notitieboekje tevoorschijn uit zijn kontzak en een stompje potlood van achter zijn oor.

‘Jullie kennen deze passage,’ zei hij grootmoedig tegen de groep. Hij tilde het boekje tot voor zijn gezicht, kuchte, en begon voor te lezen uit Rechters. Toen hij klaar was, zei hij: ‘Jullie zijn de driehonderd die deze taak zullen volbrengen. Wij zijn die driehonderd.’

Ida wist dat ze in werkelijkheid met zijn vijfenzeventigen waren. Twee compagnieën van de Arbeidsbrigade: eentje was uit Judea overgekomen waar ze een spoorlijn hadden aangelegd vanaf Petach Tikva, de eerste Joodse *mosjav* in Ottomaans Palestina, de ander uit Galilea, waar ze een weg hadden geplaveid. Maar ze snapte Davids bedoeling. Haar nieuwe leven kwam in zicht, op dezelfde manier als waarop Erets Jisraël zelf aan haar was verschenen vanaf de boot aan de horizon. Stukje bij beetje, vaag en nevelig, tot plotseling alles tegelijk daar was: het strand, de contouren van de nieuwe stad Tel Aviv, de Herzliya Gymna-

sia, de bootslui in hun wijde broeken die uitzwermden over het dek (spraken ze Turks of Arabisch?) om in het wilde weg tassen bij elkaar te graaien en aan land te brengen.

Opnieuw had ze het bijna gewelddadige gevoel dat het leven dat ze had gekend voorbij was.

Voor haar geestesoog zag ze de nederzetting die ze zouden bouwen. Ze zag arbeiders op het veld, koks in de keuken en monteurs in de werkplaats. Ze zag een kinderkamer vol baby's. Misschien ook een van haar.

Ze keek naar Levi, probeerde zijn blik te vangen, maar hij had zijn pet afgezet en keek in vervoering naar David. David straalde een soort zelfvertrouwen uit waarvan ze zag dat Levi er in de buurt wilde komen. Net als zij was hij opgegroeid met de blauwtinnen doosjes om de kopeken in te verzamelen die nodig waren om dit land te kopen. Ze waren opgegroeid met ingelijste portretten van Theodor Herzl in de eetkamer, die met zijn grote baard en zijn snor presideerde bij elke sjabbatmaaltijd. Ze waren opgegroeid met clandestiene bijeenkomsten van de Jeugdbeweging in de achterkamers van kruideniers en gymnasia, met citaten van Tolstoj en A.D. Gordon en discussies over de beste manier om Erets Jisraël te verwerven. Maar terwijl zij droomden, had David het echt gedaan. Hij was met de Tweede Alia in 1910 naar dit land geëmigreerd; hij had de mosjav in Kinneret helpen stichten, met het planten van eucalyptusbomen langs de modderige oevers en de onderhandelingen met de *fellahien*. Ida had gehoord dat hij heel Erets Jisraël te paard had doorkruist, in elke tent en op elke markt Arabieren had gesproken en zich hun diverse gebruiken had eigengemaakt om de aankoop van land te vergemakkelijken.

Terwijl de anderen van deze groep nog in Polen en Rusland zaten te debatteren en te discussiëren, had David deze plek opgeëist als zijn thuis.